

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ
આર/સેકન્ડ અપીલ નં. ૩૩૫/૨૦૨૪
વિથ
સિવિલ એપ્લિકેશન (ફોર સ્ટે) નં. ૧/૨૦૨૨
ઈન આર/સેકન્ડ અપીલ નં. ૩૩૫/૨૦૨૪

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. સી. દોશી

=====

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર	હા	ના

=====

શબ્જીરભાઈ શમશેરભાઈ બલુચી
વિરુદ્ધ
આયશાબીબી તે ગુલામભાઈ સીદીભાઈ ની પુત્રી

=====

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી ધ્રુવ કે. દવે (૬૯૨૮)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી અંકુર વાય. ઓઝા (૨૮૨૧)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. સી. દોશી

તારીખ : ૨૭/૧૧/૨૦૨૫

મૌખિક ચુકાદો

૧. હાલની સેકન્ડ અપીલ નીચેની વિદ્વાન અદાલતો દ્વારા નોંધવામાં આવેલા સમવર્તી તારણો સામે કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજર, ૧૯૦૮ (જે હવે પછી ‘સી.પી.સી.’ તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ની કલમ ૧૦૦ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલ છે, જેના દ્વારા, વિદ્વાન પ્રથમ એપેલેટ કોર્ટે રેગ્યુલર સિવિલ અપીલ નં. ૩૦/૨૦૧૯ માં પસાર કરેલા તારીખ ૨૮.૧૨.૨૦૨૧ ના ચુકાદા અને હુકમનામા દ્વારા પ્રથમ અપીલ નામંજૂર કરી હતી અને પ્રિન્સિપાલ સિનિયર સિવિલ જજ, રાજપીપળા, જિલ્લો નર્મદા દ્વારા તારીખ ૨૩.૦૭.૨૦૧૯ ના રોજ રેગ્યુલર સિવિલ સ્યુટ નં. ૩૦/૨૦૦૮ માં પસાર કરવામાં આવેલા ચુકાદા અને હુકમનામાને પુષ્ટિ આપી છે, જેના દ્વારા, વાદીનો દાવો મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો અને અપીલકર્તાની તરફેણમાં કરવામાં આવેલું તારીખ ૧૦.૦૩.૨૦૦૦ નું વસિયતનામું મુસ્લિમ કાયદાની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનમાં હોવાનું જણાતાં તેને રદબાતલ અને શૂન્ય જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું, વધુમાં પ્રતિવાદીને સદર દાવો વાળી મિલકતનો શાંત અને ખાલી કબજો વાદીને સોંપી દેવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો.

૨. અહીં ઉપર જણાવેલ મુજબ અપીલકર્તા મૂળ પ્રતિવાદી છે – સામાવાળા મૂળ વાદી છે, સંક્ષિપ્તતા અને સરળતા ખાતર, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષના તેમના

મૂળ દરજ્જા મુજબ તેઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે.

૩. કેસની હકીકતલક્ષી પૃષ્ઠભૂમિ એવી છે કે રાજપીપળા નગરપાલિકાના વોર્ડ નં. ૭ માં સીટ નં. ૩૨, સર્વે નં. ૨૮૫ વાળી, મકાન નં. ૨૨૨ ધરાવતી સ્થાવર મિલકત (જે હવે પછી ‘દાવો વાળી મિલકત’ તરીકે ઉલ્લેખિત છે) ગુજરનાર ગુલામભાઈની માલિકીની હતી, કે જેઓ ૧૭ માર્ચ ૨૦૦૦ ના રોજ અવસાન પામ્યા હતા. વાદી, આયેશા, ગુજરનાર ગુલામભાઈની એકમાત્ર પુત્રી છે. ગુજરનાર ગુલામભાઈના પત્ની, એટલે કે હાજરાબીબી, ૪ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૦ ના રોજ અવસાન પામ્યા હતા. વાદીએ અન્ય બાબતો સાથે એવા કથન પર વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ સિવિલ દાવો દાખલ કર્યો હતો કે પ્રતિવાદીએ સદર દાવો વાળી મિલકતના સંબંધમાં ગુજરનાર ગુલામભાઈનું એક કપટપૂર્ણ વસિયતનામું, રૂ. ૫૦/- ના સ્ટેમ્પ પેપર પર કરાવી લીધું હતું. આવા કપટપૂર્ણ વસિયતનામાના આધારે, પ્રતિવાદી સદર દાવો વાળી મિલકતના મહેસૂલી રેકૉર્ડમાં પોતાનું નામ દાખલ કરાવવા માંગતો હતો, પરંતુ વાદીએ વાંધો દાખલ કર્યો હતો.

૪. વાદીનો એવો કેસ છે કે ગુજરનાર ગુલામભાઈને સદર દાવો વાળી મિલકત તેમના પિતા, સ્વર્ગસ્થ સિદ્દીકભાઈ પાસેથી વારસામાં મળી હતી, જેમણે સદર મિલકત રજિસ્ટર્ડ વેચાણ દસ્તાવેજ દ્વારા ખરીદી હતી અને ત્યાર બાદ તેના પર રહેણાંક મકાન બાંધ્યું હતું. સદર દાવો વાળી મિલકતનો કબજો વાદી પાસે હતો. તેમ છતાં, ગુજરનાર ગુલામની શારીરિક વ્યાધિઓ અને માંદગીનો ગેરલાભ ઉઠાવીને, પ્રતિવાદીએ સદર દાવો વાળી મિલકતના સંબંધમાં પોતાની તરફેણમાં

એક વસિયતનામું કરાવી લીધું હતું. સદર વસિયતનામું ત્યારે કરવામાં આવ્યું હતું જ્યારે ગુજરનાર એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલમાં સઘન સારવાર હેઠળ હતા, અને આમ, દસ્તાવેજની વિગતો સમજાવ્યા વિના, પ્રતિવાદીએ ગુજરનાર ગુલામભાઈના મૃત્યુના માત્ર સાત દિવસ પહેલાં જ સદર વસિયતનામું કરાવી લીધું હતું. વાદીએ વધુમાં એવી તકરાર કરી હતી કે તેઓ મુસ્લિમ ધર્મ પાળે છે, અને મુસ્લિમ કાયદાની જોગવાઈઓને ધ્યાને લેતાં, વારસદારની સ્પષ્ટ સંમતિ વિના ગુજરનારની મિલકતના ૧/૩ કરતાં વધુ ભાગનું વસિયતનામું પરવાનગીપાત્ર નથી. વાદીએ વધુમાં એવી તકરાર કરી હતી કે ન તો તેમના સ્વર્ગસ્થ માતાએ કે ન તો તેમણે સદર વસિયતનામા માટે સંમતિ આપી હતી, અને તેથી, સદર વસિયતનામાનું નિષ્પાદન શંકાસ્પદ, સંદિગ્ધ અને કપટપૂર્ણ છે. તદનુસાર, વાદીએ પ્રતિવાદીની તરફેણમાં કરવામાં આવ્યું હોવાનું કથિત તારીખ ૧૦મી માર્ચ ૨૦૦૦ નું વસિયતનામું મુસ્લિમ કાયદાના સિદ્ધાંતો વિરુદ્ધનું અને રદબાતલ તથા શૂન્ય હોવાની જાહેરાત કરવાની રાહત માંગી હતી, અને સદર દાવો વાળી મિલકતના કબજાની પણ માંગણી કરી છે.

૫. બજવણી થતાં, પ્રતિવાદીએ આંક ૧૨ પર લેખિત કેફિયત દાખલ કરી હતી અને વાદીના દાવાને સંપૂર્ણપણે નકારી કાઢ્યો હતો. વધુમાં, પ્રતિવાદીએ એવી રજૂઆત કરી હતી કે વિવાદિત મિલકત અંગેનો સદર દાવો એસ્ટોપેલના સિદ્ધાંતો તેમજ લિમિટેશનના સિદ્ધાંતથી બાધિત છે. પ્રતિવાદી લાંબા સમયથી સદર દાવો વાળી મિલકતનો કબજો ધરાવે છે. ગુજરનાર ગુલામભાઈને કોઈ પુત્ર સંતાન ન

હોવાથી, તેમણે પ્રતિવાદીને ચાર વર્ષની વચે બાળક તરીકે દત્તક લીધા હતા, અને પ્રેમ તેમજ સ્નેહના કારણે તારીખ ૧૦.૦૩.૨૦૦૦ ના રોજ એક વસિયતનામું કરી આપ્યું હતું, જેના દ્વારા સદર દાવાવાળી મિલકત પ્રતિવાદીને તબદીલ કરી હતી. પ્રતિવાદીની રજૂઆતમાં વધુ એક દલીલ ઉપસ્થિત કરવામાં આવી હતી કે વાદીએ તારીખ ૨૯.૧૨.૨૦૦૧ ના રોજ એક લખાણ કરીને મહેસૂલી રેકૉર્ડમાં પ્રતિવાદીનું નામ નોંધવા માટે સંમતિ આપી હતી, તેથી, તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે વાદીનો દાવો ચાલવાપાત્ર નથી અને તે રદ થવાને પાત્ર છે.

૬. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે મુદ્દાઓ ઘડ્યા હતા અને બંને પક્ષકારોને પુરાવો રજૂ કરવાની પરવાનગી આપી હતી. પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની દલીલો સાંભળ્યા પછી, ટ્રાયલ કોર્ટે વાદીનો દાવો મંજૂર કર્યો હતો અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ આખરી હુકમ પસાર કર્યો હતો. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદા અને હુકમનામાથી વ્યથિત થઈને પ્રતિવાદી દ્વારા પ્રથમ અપીલ દાખલ કરવામાં આવી હતી; જોકે, તેનું પરિણામ પ્રતિવાદીની તરફેણમાં આવ્યું ન હતું. નીચેની વિદ્વાન અદાલત દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા ચુકાદા અને હુકમનામાની માન્યતા અને કાયદેસરતાને બહાલ રાખીને, પ્રથમ અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવી હતી.

૭. પ્રથમ અપીલના ચુકાદા અને હુકમનામાથી વધુ વ્યથિત થઈને, અપીલકર્તાએ અપીલ મેમોમાં જણાવેલા વિવિધ કારણોસર નીચે મુજબના પ્રશ્નોને કાયદાના મહત્વના પ્રશ્નો તરીકે ઉપસ્થિત કરીને સેકન્ડ અપીલ દાખલ

કરી હતી:-

(એ) શું વાદીએ મોહમ્મડન લો હેઠળ કેસ અને સદર દાવાવાળી મિલકતના એક તૃતીયાંશ (૧/૩) હિસ્સાની માન્યતા સાબિત કરી છે?

(બી) શું વાદીએ સાબિત કર્યું છે કે વાદી અને પ્રતિવાદી વચ્ચેનો સમાધાનનો કરાર વાદી પર બંધનકર્તા નથી અને પર્સનલ લો/મોહમ્મડન લો હેઠળ તેની માન્યતા સાબિત કરી છે?

(સી) શું વાદીએ અહીંના વાદી દ્વારા હક્ક જતો કરવાના, ત્યાગ કરવાના તારીખ ૨૯.૧૨.૨૦૦૧ ના કરારની માન્યતાનું ખંડન કર્યું છે?

(ડી) વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ દાવો સમયમર્યાદાથી બાધિત હોવા અંગેનો ચોક્કસ મુદ્દો ન ઘડીને, કે જે અન્યથા ઓર્ડર ૧૪ રૂલ ૪ હેઠળ વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ પર ફરજ લાદે છે, શું વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ અને વિદ્વાન એપેલેટ કોર્ટ વાજબી હતા?

(ઇ) અહીંના વાદી અને પ્રતિવાદી વચ્ચે સમાધાન કરાર થયા પછી, શું વાદીને દાવાના સ્વરૂપમાં વિવાદ ઉપસ્થિત કરવાની પરવાનગી આપી શકાય?

(એફ) શું એસ્ટોપલનો કાયદાકીય સિદ્ધાંત વાદીને વાદી અને પ્રતિવાદી વચ્ચે થયેલા સમાધાન કરારમાંથી પાછા હટવાની પરવાનગી આપે છે?

(જી) કબજા અંગે કોઈ તારણ ન આપીને અને વધુમાં સ્પેસિફિક રિલીફ એક્ટ, ૧૯૬૩ ની ચોક્કસ જોગવાઈઓ હેઠળ કબજાના મુદ્દાનો નિર્ણય કરીને શું

વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ અને વિદ્વાન એપેલેટ કોર્ટ વાજબી હતા?

(એચ) શું વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે (મૂળ સિવિલ કોર્ટે) એવો મુદ્દો નક્કી કર્યો હતો કે પક્ષકારોએ ઇન્ડિયન કોન્ટ્રાક્ટ એક્ટની જોગવાઈઓ હેઠળ કામ કર્યું છે?

(આઇ) જ્યાં વાદીનો દાવો લિમિટેશનના કાયદા દ્વારા બાધિત છે કારણ કે વસિયતનામું કરનારનું વર્ષ ૨૦૦૦ માં અવસાન થયું હતું અને તારીખ ૨૯.૧૨.૨૦૦૧ ના કરાર પછી વર્ષ ૨૦૦૮ માં દાવો લાવવામાં આવ્યો હતો, ત્યાં શું વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ માટે સમગ્ર દાવાનો નિર્ણય કરવો યોગ્ય હતો?

(જે) શું નીચેની વિદ્વાન અદાલતોએ એવું માનવામાં ભૂલ કરી છે કે વાદીનો દાવો લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ હેઠળ સમયમર્યાદાના કાયદાથી બાધિત છે અને દાવામાં દાવાનું યોગ્ય કારણ નથી??

(કે) શું વિદ્વાન એપેલેટ કોર્ટે નિર્ણય માટેના મુદ્દાઓ પૈકી એક મુદ્દો એટલે કે લિમિટેશનના કાયદાનો પ્રશ્ન, દાવાનું કારણ અને કોર્ટ ફી ધ્યાને લીધા અને ઘડ્યા હતા; શું વિદ્વાન એપેલેટ કોર્ટના તારણો લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ની જોગવાઈઓ મુજબ છે?

(એલ) દાવો મંજૂર કરીને અને દાવો વાદીની અરજોથી પર હોવાનું માનીને, શું નીચેની વિદ્વાન અદાલતો વાજબી હતી?

(એમ) શું અરજદારની તરફેણમાં કરાયેલા વસિયતનામાને બહાલી

આપવાનું અને ત્યાર પછી તે પોતાના પર બંધનકર્તા નથી તેમ જણાવીને તેમાંથી પાછા હટવાનું વાદીનું કૃત્ય વાજબી છે?

(એન) માનનીય સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલા વિવિધ ચુકાદાઓ ધ્યાને ન લઈને શું નીચેની એપેલેટ કોર્ટે કાયદાની ગંભીર ભૂલ કરી છે?

૮. વિદ્વાન વકીલ શ્રી અંકુર ઓઝા કેવિએટ પર સામાવાળા તરફે ઉપસ્થિત થાય છે.

૮.૧ પેપર બુક પૂરી પાડવામાં આવી છે.

૯. આ સેકન્ડ અપીલ દાખલ કરવા માટે, વિદ્વાન વકીલ શ્રી ધ્રુવ દવેએ એવી મર્યાદિત રજૂઆત કરી હતી કે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે આંક ૧૧૧ પર રજૂ કરાયેલા દસ્તાવેજી પુરાવાના સંદર્ભમાં મૌખિક પુરાવાને અવગણ્યો છે, કે જે વાદી દ્વારા સહી કરાયેલો સંમતિ પત્ર છે. તે દર્શાવે છે કે સદર દાવાવાળી મિલકત પરત્વે મહેસૂલી રેકૉર્ડમાં પ્રતિવાદીનું નામ દાખલ કરવા સામે તેમને કોઈ વાંધો નથી. વિદ્વાન વકીલ શ્રી ધ્રુવ દવેએ તેથી રજૂઆત કરી હતી કે તારીખ ૨૯.૧૨.૨૦૦૧ ના આ સંમતિ પત્રના નિષ્પાદન પછી, વાદીને દાવો દાખલ કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી એવો દાવો કરતા કે મૃતક ગુલામભાઈનું સમગ્ર મિલકત માટેનું વસિયતનામું અમાન્ય છે અને મુસ્લિમ કાયદાના સિદ્ધાંતો વિરુદ્ધનું છે. અપીલકર્તા તરફેના વિદ્વાન વકીલની બીજી રજૂઆત એ મતલબની હતી કે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે મુદ્દા નં. ૨ ઘડ્યો છે કે, શું વાદી સાબિત કરે છે કે પ્રતિવાદીએ

મૃતક ગુલામભાઈની બીમારીનો અને તેઓ એસ.એસ.જી. હોસ્પિટલમાં દાખલ હોવાનો લાભ ઉઠાવીને તારીખ ૧૦.૦૩.૨૦૦૦ નું વસિયતનામું કરાવી લીધું હતું અને તે રીતે તેમના પર દબાણ લાવીને તથા બળજબરી કરીને બનાવટી વસિયતનામું તૈયાર કર્યું હતું? નીચેની વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા મુદ્દા નં. ૨ નો જવાબ નકારમાં આપવામાં આવ્યો છે, જે સ્થાપિત કરે છે કે ગુલામભાઈના વસિયતનામાનું નિષ્પાદન તેમની મુક્ત ઈચ્છા અને સભાન અવસ્થા હેઠળ થયેલું આખરી વસિયતનામું હોવાનું સાબિત થયું હતું. મુદ્દા નં. ૨ ના તારણ સામે મૂળ વાદીએ કોઈ અપીલ દાખલ કરેલ નથી, તેથી મુદ્દા નં. ૨ ના તારણે આખરીતા પ્રાપ્ત કરી છે. તેની સામે, મુદ્દા નં. ૨ પ્રતિવાદીના તે બચાવની તરફેણ કરે છે કે તેઓ સદર દાવાવાળી મિલકતના માલિક બન્યા છે કારણ કે તે મૃતક ગુલામભાઈ દ્વારા તેમને વસિયત કરવામાં આવી હતી. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે જો તારીખ ૧૦.૦૩.૨૦૦૦ નું વસિયતનામું મુસ્લિમ કાયદાના સિદ્ધાંતોથી બાધિત થતું હોય, તો પણ પ્રતિવાદી સમગ્ર વસિયત કરાયેલી મિલકતમાંથી ઓછામાં ઓછો ૧/૩ ભાગ મેળવવા હકદાર બને છે, જે પરવાનગીપાત્ર છે. ઉપરોક્ત રજૂઆતોના સંદર્ભમાં, વિદ્વાન વકીલ શ્રી ધ્રુવ દવે આ અપીલ દાખલ કરવા રજૂઆત કરે છે.

૧૦. શ્રી ધ્રુવ દવે દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતના સંદર્ભમાં હકીકતોના અવલોકન માટે, દાવામાં આંક ૧૫ પર નક્કી કરવામાં આવેલા મુદ્દાઓનો નીચે મુજબ સંદર્ભ લઈએ:-

(૧) શું વાદી સાબિત કરે છે કે દાવાના પેરા-૧ માં વર્ણવેલી મિલકત, વાદીના દાદા સિદ્દીકભાઈ આલમભાઈ શેખ દ્વારા રાજપીપળા નગરપાલિકા પાસેથી પ્રતિ ચોરસ ફૂટ રૂ. ૧/- ના ભાવે વેચાણથી મેળવવામાં આવેલી હોઈ, વાદીને વડીલોપાર્જિત મિલકત તરીકે પ્રાપ્ત થયેલ છે?

(૨) શું વાદી સાબિત કરે છે કે પ્રતિવાદીએ, વાદીના પિતા બીમાર હોવાનો અને એસ. એસ. જી. હોસ્પિટલ, વડોદરા ખાતે દાખલ હોવાનો લાભ ઉઠાવીને, તેમજ દબાણ અને પ્રલોભન આપીને, રૂ. ૨૦/- અને રૂ. ૧૦/- ની કિંમતના સ્ટેમ્પ પેપરો પર તારીખ ૧૦/૦૩/૨૦૦૦ ના રોજ ખોટું વસિયતનામું નિષ્પાદિત કર્યું હતું?

(૩) શું વાદી સાબિત કરે છે કે પ્રતિવાદીએ ખોટા વસિયતનામાના આધારે સદર દાવાવાળી મિલકતનો ગેરકાયદેસર કબ્જો મેળવી લીધો છે?

(૪) શું વાદી સાબિત કરે છે કે, મોહમ્મડન લો મુજબ, કોઈપણ મુસ્લિમ વ્યક્તિ મિલકતના ૧/૩ કરતાં વધુ હિસ્સા માટે વસિયતનામું કરી શકે નહીં?

(૫) શું પ્રતિવાદી સાબિત કરે છે કે વાદીનો દાવો લિમિટેશનના કાયદાથી બાધિત છે?

(૬) શું પ્રતિવાદી સાબિત કરે છે કે વાદીના માતા-પિતાને કોઈ પુત્ર ન હોવાથી, તેઓએ બાળપણથી જ પ્રતિવાદીને પોતાના પુત્ર તરીકે ઉછેર્યા હતા, અને તેઓએ પોતાના જીવનકાળ દરમિયાન સગાં-સંબંધીઓની હાજરીમાં પોતાની સ્થાવર અને જંગમ મિલકતો અંગે વસિયતનામું નિષ્પાદિત કર્યું હતું?

(૭) શું વાદી અરજ કર્યા મુજબની રાહત મેળવવા હકદાર છે?

(૮) શો હુકમ અને હુકમનામું?

૧૧. બંને પક્ષકારોએ પુરાવો રજૂ કર્યો હતો અને પુરાવાનું વિશ્લેષણ કર્યા પછી, નીચેની વિદ્વાન અદાલતે મુદ્દા નં. ૧, ૩, ૪ અને ૭ નો જવાબ ‘હકારાત્મક’ માં આપ્યો હતો અને બાકીના મુદ્દાઓનો જવાબ ‘નકારાત્મક’ માં આપ્યો હતો તથા આખરી હુકમ પસાર કર્યો હતો.

૧૨. અહીં એ બાબત ધ્યાને લેવા જેવી છે કે મુદ્દા નં. ૪ એ બાબત સંબંધિત છે કે શું મોહમ્મડન લો અનુસાર, મુસ્લિમ ધર્મ પાળતી વ્યક્તિ પોતાની મિલકતના ૧/૩ કરતાં વધુ ભાગનું વસિયતનામું કરી શકે છે. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા વાદગ્રસ્ત ચુકાદાના પેરા ૧૧ માં મુદ્દા નં. ૪ અંગે નીચે મુજબ વિચારણા કરવામાં આવી છે:-

“૧૧. હવે વસિયતનામાના નિષ્પાદનને બાજુ પર રાખતાં, અહીં વાદીઓની અન્ય મહત્વપૂર્ણ રજૂઆતને ધ્યાને લેવી વધુ સુસંગત છે કે, સદર વસિયતનામું મોહમ્મડન લો ની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કરે છે. વાદીઓ તરફેના વિદ્વાન વકીલે એવી દલીલ કરી હતી કે, મુસ્લિમ લો મુજબ કોઈ પણ વ્યક્તિ વસિયતનામા દ્વારા પોતાની મિલકતના ૧/૩ ભાગ કરતાં વધુ વસિયત કરી શકતી નથી, હાલના કેસમાં કહેવાતું વસિયતનામું કાયદેસર અને કાયદાકીય રીતે અમલવારીપાત્ર નથી કારણ કે તે મુસ્લિમ લો ના મૂળભૂત સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરે

છે, વાદીઓની ઉપરોક્ત દલીલને ધ્યાને લેતાં આ સંબંધમાં મુસ્લિમ લો ની જોગવાઈઓ જોવી સુસંગત છે, પ્રથમ તો જો આપણે વારસા સંબંધિત સિદ્ધાંતો જોઈએ, જે સામાન્ય રીતે કુરાનના આદેશો અને સમુદાયમાં પ્રચલિત રિવાજો પર આધારિત છે. સૌ પ્રથમ તો મુસ્લિમ લો અનુસાર, વારસાપાત્ર મિલકત એ એવી મિલકત છે જે કાયદેસરના વારસદારોને વારસા માટે ઉપલબ્ધ હોય છે. કોઈ મુસ્લિમના મૃત્યુ પછી, તેની મિલકતોનો ઉપયોગ અંતિમ સંસ્કારના ખર્ચ, દેવાં અને જો કોઈ હોય તો લેગસી એટલે કે વસિયતનામાની ચુકવણી માટે કરવામાં આવે છે. આ ચુકવણીઓ પછી, બાકી રહેતી મિલકતને વારસાપાત્ર મિલકત કહેવામાં આવે છે. મુસ્લિમ લો હેઠળ, દરેક પ્રકારની મિલકત વારસાપાત્ર મિલકત હોઈ શકે છે. વારસાના હેતુઓ માટે, મુસ્લિમ લો કોર્પસ અને ચુસુફ્ફટ વચ્ચે, અથવા જંગમ અને સ્થાવર વચ્ચે, અથવા મૂર્ત અને અમૂર્ત મિલકત વચ્ચે કોઈ ભેદ કરતો નથી. ઇંગ્લિશ લો હેઠળ, જંગમ અને સ્થાવર મિલકતના વારસામાં કેટલોક તફાવત છે. પરંતુ, મુસ્લિમ લો હેઠળ આવો કોઈ ભેદ નથી; કોઈપણ મિલકત, જે મૃતકના મૃત્યુ સમયે તેની માલિકીમાં હતી, તે વારસાની વિષયવસ્તુ બની શકે છે. સંયુક્ત કુટુંબ અથવા સહદાયિક મિલકતની વિભાવના (જેમ કે હિન્દુ લો હેઠળ માન્યતા પ્રાપ્ત છે) મુસ્લિમોમાં જાણીતી નથી. જ્યારે પણ કોઈ મુસ્લિમનું મૃત્યુ થાય છે, ત્યારે તેની મિલકતો તેના વારસદારો પર ચોક્કસ હિસ્સામાં ઉતરી આવે છે જેના દરેક વારસદાર સંપૂર્ણ માલિક બને છે. ત્યારબાદ, આવા વારસદારના મૃત્યુ પર, તેની મિલકતો ફરીથી તેના કાયદેસરના વારસદારો દ્વારા વારસામાં મેળવવામાં આવે છે, અને આ પ્રક્રિયા ચાલુ રહે છે. આમ, હિન્દુ

લો થી વિપરીત, કોઈપણ વડીલોપાર્જિત અથવા સંયુક્ત કુટુંબની મિલકત માટે કોઈ જોગવાઈ નથી. તદનુસાર, મુસ્લિમ વારસાના કાયદા હેઠળ, સ્વ-ઉપાર્જિત અને વડીલોપાર્જિત મિલકત વચ્ચે કોઈ ભેદ રાખવામાં આવ્યો નથી. તમામ મિલકતો, પછી ભલે તે મુસ્લિમ દ્વારા પોતે મેળવવામાં આવી હોય કે તેના પૂર્વજો પાસેથી વારસામાં મળી હોય, તેને વ્યક્તિગત મિલકત તરીકે ગણવામાં આવે છે અને તેના કાયદેસરના વારસદારો દ્વારા વારસામાં મેળવી શકાય છે. વારસો માત્ર કોઈ મુસ્લિમના મૃત્યુ પછી જ ખુલે છે. જીવિત વ્યક્તિનો કોઈ વ્યક્તિ વારસદાર હોઈ શકે નહીં (નેમોએસ્ટ હેરિસ વિવેન્ડિસ). તેથી, જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિનું મૃત્યુ ન થાય ત્યાં સુધી, તેના વારસદારોનો તેની મિલકતોમાં કોઈ હિત હોતું નથી. હિન્દુ લો થી વિપરીત, મુસ્લિમ વારસાનો કાયદો ‘જન્મસિદ્ધ અધિકાર’ ની વિભાવનાને માન્યતા આપતો નથી.

મુસ્લિમ લો હેઠળ, પૂર્વજના મૃત્યુ પહેલાં વારસદાર કોઈપણ અધિકાર ધરાવતો નથી. માત્ર કોઈ મુસ્લિમનું મૃત્યુ જ તેના કાયદેસરના વારસદારોને વારસાનો અધિકાર આપે છે. હકીકતમાં, જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિનું મૃત્યુ ન થાય ત્યાં સુધી, તેના સંબંધીઓ તેના કાયદેસરના વારસદારો નથી; તેઓ માત્ર તેના સંભવિત વારસદાર છે અને માત્ર ‘ઉત્તરાધિકારની સંભાવના’ (સ્પેસ સક્સેસિઓન્સ) ધરાવે છે. જો આવો સંભવિત વારસદાર તે મુસ્લિમ વ્યક્તિ પછી હયાત રહે છે, તો તે તેનો કાયદેસરનો વારસદાર બને છે અને તેને વારસાનો અધિકાર ઉપાર્જિત થાય છે. જો સંભવિત વારસદાર તે મુસ્લિમ વ્યક્તિ પછી

હયાત ન રહે, તો તેને વારસદાર ગણી શકાય નહીં અને તેને મિલકત વારસામાં મેળવવાનો કોઈ અધિકાર નથી.

મહત્વપૂર્ણ રીતે, પુરુષો અને સ્ત્રીઓને વારસાના સમાન અધિકારો છે. કોઈ મુસ્લિમના મૃત્યુ પર, જો તેના વારસદારોમાં સ્ત્રીઓનો પણ સમાવેશ થતો હોય, તો પુરુષ અને સ્ત્રી વારસદારો એકસાથે મિલકતો વારસામાં મેળવે છે. પુરુષોને સ્ત્રીઓ પર વારસાનો કોઈ અગ્રતાપૂર્ણ અધિકાર નથી, પરંતુ સામાન્ય રીતે પુરુષનો હિસ્સો સ્ત્રીના હિસ્સા કરતાં બમણો હોય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જ્યાં સુધી પુરુષ અને સ્ત્રી વારસદારના વારસાના પોતપોતાના અધિકારોનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી તેમની વચ્ચે કોઈ તફાવત નથી, પરંતુ સામાન્ય રીતે સ્ત્રી વારસદાર દ્વારા વારસામાં મેળવવામાં આવેલી મિલકતનું પ્રમાણ સમાન દરજ્જો (ડિગ્રી) ધરાવતા પુરુષને આપવામાં આવતી મિલકતના અડધા ભાગ જેટલું હોય છે. સામાન્ય રીતે પુરુષનો હિસ્સો સ્ત્રીના હિસ્સા કરતાં બમણો હોય છે તેવા સિદ્ધાંતનું અમુક વાજબીપણું છે. મુસ્લિમ લો હેઠળ, જ્યારે સ્ત્રી વારસદાર તેના પતિ પાસેથી તેના મહેર અને ભરણપોષણ તરીકે વધારાના નાણાં અથવા મિલકત મેળવે છે (અથવા ભવિષ્યમાં મેળવવાની આશા રાખે છે), ત્યારે તેના સમકક્ષ પુરુષને આ બે લાભોમાંથી એકપણ લાભ મળતો નથી. તદુપરાંત, પુરુષ વારસદાર પ્રાથમિક રીતે પોતાના બાળકોના ભરણપોષણ માટે જવાબદાર છે જ્યારે, સ્ત્રી વારસદાર પર આ જવાબદારી હોઈ શકે છે

માત્ર અસાધારણ કિસ્સામાં જ હોઈ શકે છે. વધુમાં, જ્યારે સંતાનો હોય

ત્યારે વિધવા તેના પતિની મિલકતમાં એક-અષ્ટમાંશ ભાગની અને જ્યારે સંતાનો ન હોય ત્યારે એક-ચતુર્થાંશ ભાગની હકદાર બને છે.

હવે મિલકતના હિસ્સાના પાસાને ધ્યાને લીધા પછી, વાદીઓની બીજી મહત્વની રજૂઆતને ધ્યાનમાં લેવી પ્રસ્તુત છે કે સદર વસિયતનામું મોહમ્મડન લો ના સિદ્ધાંતોનું ઉલ્લંઘન કરે છે. વાદીઓ તરફેના વિદ્વાન વકીલે એવી દલીલ કરી હતી કે, મુસ્લિમ લો મુજબ, કોઈપણ વ્યક્તિ વસિયતનામા દ્વારા પોતાની મિલકતના એક-તૃતીયાંશ કરતાં વધુ વસિયત કરી શકે નહીં, તેથી અહીં હાલના કેસમાં કહેવાતું વસિયતનામું, જો માની લેવામાં આવે તોપણ, કાયદાકીય રીતે માન્ય નથી અને અમલવારીપાત્ર નથી. ઉપરોક્ત દલીલોને ધ્યાને લેતાં, મોહમ્મડન લો ના સંબંધિત સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં લેવા અનિવાર્ય બને છે. ઈસ્લામમાં વસિયતનામાના નિયમોની ઐતિહાસિક પૃષ્ઠભૂમિ પર એક નજર નાખતાં, કુરાનના આદેશો નિર્ધારિત કરે છે કે, “જ્યારે તમારામાંથી કોઈનું મૃત્યુ નજીક આવે, જો તે કોઈ મિલકત છોડી જતો હોય, તો તેણે માતા-પિતા અને નજીકના સગાંસંબંધીઓ માટે વાજબી પ્રથા મુજબ વસિયત કરવી જોઈએ; આ ખુદાથી ડરનારા લોકો પર એક ફરજ છે (કુરાન સુરા ૨ : આયત ૧૮૦).” તેથી, કુરાનમાંથી ઉદ્ભવેલી હોવાનું નોંધાયેલી પ્રથાઓ મુજબ મૃત મુસ્લિમની મિલકતનો નિકાલ કરવા માટે કેટલીક વિગતો પૂરી પાડવામાં આવી હતી. પયગંબર અને બુખારીના જણાવ્યા મુજબ, મુસ્લિમ દ્વારા વસિયતનામું કરવું એ લગભગ એક દૈવી ફરજ (જોકે વૈકલ્પિક) છે, તેથી કુરાનના આદેશ અને

પયગંબરની પરંપરાઓ મુજબ ઇસ્લામે વસિયતનામા મારફતે પોતાની મિલકતો આપવાની પ્રથાને માન્યતા આપી છે, પરંતુ તે જ સમયે મુખ્યત્વે કુરાનના આદેશ અને પયગંબરોની પરંપરાઓ તથા હનાફી લો, હિદાયા અને ફતવા-એ-આલમગીરી પર આધારિત ઇસ્લામિક લો એ વસિયત કરનારને પોતાની ઇચ્છા મુજબ પોતાની મિલકતનો નિકાલ કરવાનો મર્યાદિત અધિકાર આપીને સંતુલન બનાવ્યું છે અને તે જ સમયે વારસદારોના હિતોનું રક્ષણ કરવા માટે આ સત્તાને મર્યાદિત કરવામાં આવી છે અને આ પરંપરા ઇસ્લામિક લો ની તમામ શાખાઓ દ્વારા સ્વીકારવામાં આવી છે, કોઈપણ મુસ્લિમને વસિયતનામા મારફતે તેની એસ્ટેટના એક-તૃતીયાંશ કરતાં વધુનો નિકાલ કરવાની સત્તા નથી કે જે અંતિમ સંસ્કાર ખર્ચ, દેવાં અને એસ્ટેટના વહીવટના ખર્ચની ચુકવણી કર્યા પછી બાકી રહે છે, એકમાત્ર અપવાદ જ્યાં એસ્ટેટના એક-તૃતીયાંશ કરતાં વધુનો નિકાલ કરતું વસિયતનામું ત્યારે જ માન્ય થશે જ્યારે અન્ય વારસદારો પોતાની મુક્ત સંમતિ આપે અને તે પણ વસિયત કરનારના મૃત્યુ પછી. પરંતુ જો કોઈ વસિયતનામું કોઈ અજાણી વ્યક્તિ (કે જે વારસદાર નથી) ને કાયદેસરનો એક-તૃતીયાંશ ભાગ વસિયત કરતું હોય, તો તે સંપૂર્ણપણે માન્ય, વારસદારો પર બંધનકર્તા અને કાયદેસર રહેશે, અન્યથા તે વારસદારોની સંમતિ વિના અમાન્ય રહેશે. જો વસિયત કરનારને બિલકુલ કોઈ વારસદાર ન હોય, તો અને માત્ર તો જ તે પોતાની સમગ્ર મિલકત કોઈ અજાણી વ્યક્તિને વસિયત કરી શકે છે. હવે, ઇસ્લામિક લો ની ઉપરોક્ત સ્થિતિને ધ્યાને લેતાં.

અહીં હાલના કેસમાં વાદીના માતા-પિતાએ વાદી (કે જે એકમાત્ર વારસદાર છે) ની સ્પષ્ટ સંમતિ વિના પ્રતિવાદી (અજાણી વ્યક્તિ) ને તમામ મિલકતો વસિયત કરવા માટે વસિયતનામું કર્યું છે તે દેખીતી રીતે જ ઇસ્લામિક લો ના સિદ્ધાંતોની વિરુદ્ધ છે અને તેથી વાદીઓની દલીલ માન્ય અને ટકી શકે તેવી જણાય છે, તેથી એ સ્પષ્ટ છે કે સ્પષ્ટ સંમતિ વિનાનું સંપૂર્ણ વસિયતનામું અમાન્ય ઠરે છે. તેથી હું મુદ્દા નં. ૪ નો જવાબ હકારમાં આપવા આગળ વધું છું.”

૧૩. વિદ્વાન સિવિલ કોર્ટના ઉપરોક્ત તારણોના અવલોકન પરથી જણાય છે કે મુસ્લિમોને લાગુ પડતા વારસાના કાયદાની વિદ્વાન સિવિલ કોર્ટ દ્વારા વિસ્તૃતપણે ચર્ચા કરવામાં આવી છે. કોઈ મુસ્લિમ વ્યક્તિના અવસાન પર એસ્ટેટના વારસા અનુસાર વિવિધ કાનૂની સંભાવનાઓ નોંધવામાં આવી છે. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા એ નોંધવામાં આવ્યું છે કે કુરાનના આદેશ અને પયગંબરોની પરંપરાઓ તથા હનાફી લો, હિદાયા અને ફતવા-એ-આલમગીરીએ, વસિયત કરનારને વસિયતનામા મારફતે પોતાની મિલકતનો નિકાલ કરવાનો મર્યાદિત અધિકાર આપીને એક સંતુલન બનાવ્યું છે, જે વારસદારોના હિતોનું રક્ષણ કરવાના હેતુસર છે. ઇસ્લામિક લો ની તમામ શાખાઓએ આ સિદ્ધાંતને સ્વીકાર્યો છે અને એવું પણ ઠરાવ્યું છે કે મુસ્લિમ ધર્મ પાળતી કોઈપણ વ્યક્તિને વસિયતનામા દ્વારા પોતાની એસ્ટેટના એક-તૃતીયાંશ કરતાં વધુનો નિકાલ કરવાની સત્તા નથી કે જે અંતિમ સંસ્કાર ખર્ચ, દેવાં અને એસ્ટેટના વહીવટના ખર્ચની ચુકવણી કર્યા પછી બાકી રહે છે. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધવામાં આવેલ અપવાદ એ છે કે જો હયાત વારસદારો સમગ્ર મિલકત વસિયત કરવા

સંમતિ આપે, તો વસિયત કરનાર તેમ કરી શકે છે પરંતુ તેની પૂર્વશરત એ છે કે હયાત વારસદારની સ્પષ્ટ અને મુક્ત સંમતિ વસિયતકર્તા દ્વારા મેળવવામાં આવવી જોઈએ. ઉપરોક્ત મુદ્દાની પ્રથમ એપેલેટ કોર્ટ દ્વારા રેગ્યુલર સિવિલ અપીલ નં. ૩૦/૨૦૧૯ માં પસાર કરવામાં આવેલ વાદગ્રસ્ત ચુકાદામાં ફરીથી નીચે મુજબ ચર્ચા કરવામાં આવી હતી:-

“હવે મુદ્દા નં. ૪ કે શું વાદીએ સાબિત કર્યું કે મોહમ્મદન કાયદા મુજબ કોઈ મુસ્લિમ વ્યક્તિ પોતાની કુલ મિલકતના ૧/૩ કરતાં વધુની વસિયત કરી શકતી નથી. સદર મુદ્દાના સંબંધમાં સર્વપ્રથમ મુસ્લિમ કાયદાની જોગવાઈ ધ્યાને લેવી જરૂરી છે, મુસ્લિમ કાયદા મુજબ મુસ્લિમ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી વસિયત "વસિયત" તરીકે ઓળખાય છે, ઇસ્લામિક કાયદા હેઠળ વસિયતની વિભાવના એ બે જુદી જુદી વૃત્તિઓ વચ્ચેનો એક પ્રકારનો સોદો છે. એક તો, પયગંબર સાહેબનો મત સ્પષ્ટ છે કે વ્યક્તિના મૃત્યુ પછી, તેની મિલકત તેના વારસદારો વચ્ચે વહેંચવામાં આવવી જોઈએ અને આ નિયમ દેવી કાયદો ગણવામાં આવે છે તથા તેમાં કોઈપણ હસ્તક્ષેપ અસ્વીકાર્ય છે. બીજી બાજુ, પોતાના મૃત્યુ પછી પોતાની મિલકત માટે યોગ્ય વ્યવસ્થા કરવી એ દરેક મુસ્લિમની નૈતિક ફરજ છે. ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ, મુસ્લિમ દ્વારા કરવામાં આવેલી વસિયત "વસિયત" તરીકે ઓળખાય છે. જે વ્યક્તિ વસિયત કરે છે તેને 'લેગેટર' અથવા 'વસિયતકર્તા' કહેવામાં આવે છે અને જે વ્યક્તિની તરફેણમાં વસિયત કરવામાં આવે છે તેને 'લેગેટી' અથવા 'ટેસ્ટાટ્રિક્સ' તરીકે ઓળખવામાં

આવે છે. ઈસ્લામિક કાયદામાં એક કડક નિયમ છે જે વસિયતની માન્યતાનું નિયમન કરે છે. આ નિયમ અનુસાર, કોઈ મુસ્લિમ પોતાની કુલ મિલકતના માત્ર એક તૃતીયાંશ ભાગ સુધી જ કોઈપણ વ્યક્તિની તરફેણમાં વસિયત કરી શકે છે. જો મિલકતના એક તૃતીયાંશ કરતાં વધુની વસિયત કરવામાં આવે, તો પછી ભલે ગમે તેની તરફેણમાં વસિયત કરવામાં આવી હોય, કાયદેસરના વારસદારની સંમતિ ફરજિયાત છે. આમ, આ બે નિયંત્રણો જે વ્યક્તિની તરફેણમાં વસિયત કરવામાં આવે છે તેના સંબંધમાં અને તે જે હદ સુધી પોતાની મિલકતનો નિકાલ કરી શકે છે તેના સંબંધમાં છે.

મોહમ્મદ યુસુફ વિ. બોર્ડ ઓફ રેવન્યુ, યુ.પી. અલ. (એ.આઈ.આર. ૨૦૦૫ ૧૯૯) ના કેસમાં, આ કેસમાં નામદાર હાઈકોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે "મુસ્લિમની વસિયત કરવાની ક્ષમતા બે બાબતોમાં મર્યાદિત છે. તે વસિયત દ્વારા નિકાલ કરવાની અમર્યાદિત સત્તા ધરાવતો નથી. તેમાં બે નિયંત્રણો છે. એક વ્યક્તિના સંબંધમાં છે અને બીજું તે જે હદ સુધી પોતાની મિલકતનો નિકાલ કરી શકે છે તેના સંબંધમાં છે."

અનારઅલી તારફદાર વિ. ઓમર અલી અને અન્ય (એ.આઈ.આર. ૧૯૫૧ કલકત્તા ૭) ના કેસમાં, નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે જ્યાં સુધી કાયદેસરના ત્રીજા ભાગથી વધુની આવી વસિયત માટે વસિયતકર્તાના મૃત્યુ પછી વારસદારો દ્વારા સંમતિ આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, મોહમ્મદન કાયદા મુજબ વસિયત દ્વારા પોતાની મિલકતના એક તૃતીયાંશ કરતાં વધુનો નિકાલ

કરી શકાતો નથી. જોકે આજીવન હિતનું સર્જન કરવું મોહમ્મદન કાયદાથી પ્રતિકૂળ નથી, તેમ છતાં વસિયતી દાન હેઠળ આજીવન હિતનો સમાવેશ કરવો એ કાયદેસરના વારસદારોને બાકાત રાખીને સમગ્ર મિલકતનો વસિયતી નિકાલ ગણવો જ પડશે. આવા કિસ્સાઓમાં પણ, એ સાબિત કરવું પડશે કે વારસદારોએ આવી વસિયત માટે સંમતિ આપી હતી. હવે હાલના કેસમાં, વાદીના માતા-પિતાએ વાદીની કોઈપણ સંમતિ વિના પ્રતિવાદીને દાવાવાળી મિલકત વસિયત કરવા માટે વસિયતનામું કર્યું છે. વાદી જે એકમાત્ર વારસદાર છે તેની વિરુદ્ધ જવું એ ઇસ્લામિક કાયદાના સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ છે અને તે મુજબ, ટ્રાયલ કોર્ટ સદર મુદ્દાની યોગ્ય અને સાચી રીતે મૂલવણી કરી છે તથા વસિયત "વસિયત" ના સંબંધમાં મુસ્લિમ કાયદાની જોગવાઈને પણ યોગ્ય રીતે ધ્યાને લીધી છે અને સદર મુદ્દાનો હકારાત્મકમાં જવાબ આપ્યો છે.”

૧૪. આ અદાલતના મતે, અપીલકર્તા એ દર્શાવવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે. મુસ્લિમ કાયદાના સિદ્ધાંતો હેઠળ વસિયતનામા દ્વારા પોતાની મિલકત વસિયત કરવાની વસિયતકર્તાની સત્તાના સંબંધમાં નીચેની વિદ્વાન અદાલત દ્વારા યોગ્ય રીતે ચર્ચવામાં આવેલા તારણમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટેનો કોઈ કેસ બને છે. અપીલકર્તા તરફે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ દ્વારા મુસ્લિમ કાયદાની અન્ય કોઈ જોગવાઈ અમલમાં મૂકી શકાઈ નથી. આ અદાલત નીચેની વિદ્વાન અદાલત દ્વારા નોંધવામાં આવેલા કાયદેસર અને સુદૃઢ તારણો સાથે સંપૂર્ણપણે સહમત છે.

૧૫. જ્યાં સુધી એવી દલીલનો સંબંધ છે કે વાદીએ આંક ૧૧૧ પર લખાણ

નિષ્પાદિત કરીને મહેસૂલી રેકૉર્ડમાં પ્રતિવાદીનું નામ દાખલ કરવા માટે સંમતિ આપી હતી, જે સદર દાવામાં રાહત મેળવવા સામે વાદી વિરુદ્ધ એસ્ટોપલ ઊભું કરે છે. આંક ૧૧૧ માંની વિગતો તપાસતાં જણાય છે કે વાદીએ સદર દાવાવાળી મિલકતમાંનો પોતાનો હક, અધિકાર અને હિત પ્રતિવાદીની તરફેણમાં જતો કર્યો હતો. આંક ૧૧૧ ની વિગતો અને કથનો દર્શાવે છે કે જોકે તે સંમતિ પત્રના નામકરણમાં છે અથવા સંમતિ પત્રના શીર્ષક હેઠળ છે, તેમ છતાં તેની વિગતો દર્શાવે છે કે તે એક હસ્તાંતરણ દસ્તાવેજ છે કે જેના દ્વારા વાદીએ સદર મિલકતનો હક, અધિકાર અને હિત પ્રતિવાદીની તરફેણમાં સોંપ્યો હતો. નિર્વિવાદપણે, આ આંક ૧૧૧ રૂ. ૫૦/- ની સ્ટેમ્પ ડ્યુટી પર નિષ્પાદિત કરવામાં આવેલ છે અને તેને નોટરાઈઝ કરવામાં આવેલ છે. રજીસ્ટ્રેશન એક્ટની કલમ ૧૭(બી) પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આવા દસ્તાવેજ માટે ફરજિયાત નોંધણી જરૂરી છે. રજીસ્ટ્રેશન એક્ટની કલમ ૧૭(બી) નીચે મુજબ વંચાય છે:—

“૧૭. જે દસ્તાવેજોની નોંધણી ફરજિયાત છે.—

(૧) નીચે જણાવેલા દસ્તાવેજોની નોંધણી કરવામાં આવશે, જો તેઓ જે મિલકત સાથે સંબંધિત હોય તે મિલકત એવા જિલ્લામાં આવેલી હોય કે જેમાં, અને જો તેઓ એવી તારીખે અથવા તે પછી નિષ્પાદિત કરવામાં આવ્યા હોય કે જે તારીખે, ૧૮૬૪ નો એક્ટ નં. ૧૬, અથવા ઇન્ડિયન રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ, ૧૮૬૬, અથવા ઇન્ડિયન રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ, ૧૮૭૧, અથવા ઇન્ડિયન રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ, ૧૮૭૭, અથવા આ અધિનિયમ અમલમાં આવ્યો હોય અથવા આવે, એટલે કે:—

(એ) XXX

(બી) અન્ય બિન-વસિયતી લેખો કે જે સ્થાવર મિલકત અંગે અથવા તેમાં, વર્તમાનમાં હોય કે ભવિષ્યમાં, નિહિત હોય કે આકસ્મિક હોય તેવા, એકસો રૂપિયા અને તેથી વધુ કિંમતના કોઈપણ હક, અધિકાર કે હિતનું નિર્માણ કરવાનો, જાહેર કરવાનો, સોંપવાનો, મર્યાદિત કરવાનો કે સમાપ્ત કરવાનો હેતુ ધરાવતા હોય અથવા તેવી અસર ધરાવતા હોય;

(સી) XXX

(ડી) XXX

(ઈ) XXX”

તેથી, નોંધણીના અભાવે, કે જે કલમ ૧૭(બી) હેઠળ ફરજિયાત અથવા અનિવાર્ય છે, પક્ષકારની તરફેણમાં હકનું નિર્માણ કરવાનો હેતુ ધરાવતા કોઈપણ દસ્તાવેજને કાયદામાં ગ્રાહ્ય પુરાવા તરીકે ગણી શકાય નહીં.

૧૬. ટ્રાન્સફર ઓફ પ્રોપર્ટી એક્ટ, ૧૯૮૨ ની કલમ ૫ ‘મિલકતનું હસ્તાંતરણ’ વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:—

“૫. “મિલકતનું હસ્તાંતરણ” ની વ્યાખ્યા.—

નીચેની કલમોમાં “મિલકતનું હસ્તાંતરણ” એટલે એવું કૃત્ય કે જેના દ્વારા

કોઈ જીવંત વ્યક્તિ વર્તમાનમાં કે ભવિષ્યમાં, એક અથવા વધુ અન્ય જીવંત વ્યક્તિઓને, અથવા પોતાની જાતને, અથવા પોતાની જાતને અને એક કે વધુ અન્ય જીવંત વ્યક્તિઓને મિલકત હસ્તાંતરિત કરે છે; અને “મિલકતનું હસ્તાંતરણ કરવું” એટલે આવું કૃત્ય કરવું.

આ કલમમાં “જીવંત વ્યક્તિ” માં કંપની અથવા મંડળ અથવા વ્યક્તિઓના મંડળનો સમાવેશ થાય છે, પછી ભલે તે નિગમિત હોય કે ન હોય, પરંતુ અહીં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત કંપનીઓ, મંડળો અથવા વ્યક્તિઓના મંડળોને અથવા તેમના દ્વારા કરવામાં આવતા મિલકતના હસ્તાંતરણ સંબંધિત તે સમયે અમલમાં હોય તેવા કોઈપણ કાયદાને અસર કરશે નહીં.”

ઉપરોક્ત સંજોગોમાં, આંક ૧૧૧ મારફતે, અપીલકર્તા-પ્રતિવાદી મિલકતના હસ્તાંતરણનો દાવો કરતા હોવાથી, રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ હેઠળ તેની ફરજિયાત નોંધણી જરૂરી બને છે, અને તેથી, આંક ૧૧૧ પરના દસ્તાવેજને સ્વીકારી શકાય નહીં, ધ્યાને લઈ શકાય નહીં અથવા પુરાવામાં દાખલ કરી શકાય નહીં, તેમજ તે વાદી વિરુદ્ધ એસ્ટોપલ પણ ઊભું કરશે નહીં.

૧૭.

આ તબક્કે, બીજી અપીલના કાર્યક્ષેત્ર અને વ્યાપને સમજવા માટે, કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસિજરની કલમ ૧૦૦ નો સદર્ભ લઉં, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:

“૧૦૦. બીજી અપીલ

(૧) [આ કોડના મુખ્ય ભાગમાં અથવા તે સમયે અમલમાં હોય તેવા અન્ય કોઈ કાયદા દ્વારા અન્યથા સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, જો હાઈકોર્ટને સંતોષ થાય કે આ કેસમાં કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે, તો હાઈકોર્ટની તાબાની કોઈપણ અદાલત દ્વારા અપીલમાં પસાર કરવામાં આવેલ દરેક હુકમનામા સામે હાઈકોર્ટમાં અપીલ થઈ શકશે.

(૨) એકતરફી પસાર કરવામાં આવેલ અપીલના હુકમનામા સામે આ કલમ હેઠળ અપીલ થઈ શકશે.

(૩) આ કલમ હેઠળની અપીલમાં, અપીલના મેમોરેન્ડમમાં અપીલમાં સમાવિષ્ટ કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન ચોક્કસપણે જણાવવાનો રહેશે.

(૪) જ્યાં હાઈકોર્ટને સંતોષ થાય કે કોઈપણ કેસમાં કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે, ત્યાં તે સદર પ્રશ્ન ઘડશે.

(૫) આ રીતે ઘડવામાં આવેલા પ્રશ્ન પર અપીલની સુનાવણી કરવામાં આવશે અને સામાવાળાને, અપીલની સુનાવણી વખતે, એવી દલીલ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવશે કે કેસમાં આવો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ નથી: પરંતુ શરત એ છે કે આ પેટા-કલમમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ, જો અદાલતને સંતોષ થાય કે કેસમાં આવો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે, તો તેના દ્વારા ઘડવામાં ન આવ્યો હોય તેવા કાયદાના અન્ય કોઈપણ મહત્વના પ્રશ્ન પર, નોંધવાના કારણોસર, અપીલ સાંભળવાની અદાલતની સત્તાને છીનવી લે છે અથવા મર્યાદિત કરે છે તેમ

માનવામાં આવશે નહીં.”

૧૮. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે, નઝીર મોહમ્મદ વિ. જે. કમલા અને અન્ય, (૨૦૨૦) ૧૯ એસ.સી.સી. ૫૭ ના કેસમાં, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:-

“૩૩. આ કેસ માટે સુસંગત સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ ને લગતા સિદ્ધાંતો નીચે મુજબ સંક્ષિપ્તમાં જણાવી શકાય :

(૧) કોઈ દસ્તાવેજના કથનો અથવા વિગતો પરથી હકીકતનું અનુમાન એ હકીકતનો પ્રશ્ન છે, પરંતુ દસ્તાવેજની શરતોની કાનૂની અસર એ કાયદાનો પ્રશ્ન છે. દસ્તાવેજનું અર્થઘટન, જેમાં કાયદાના કોઈપણ સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ સમાવિષ્ટ હોય, તે પણ કાયદાનો પ્રશ્ન છે. તેથી, જ્યારે દસ્તાવેજનું ખોટું અર્થઘટન થયું હોય અથવા દસ્તાવેજનું અર્થઘટન કરવામાં કાયદાના સિદ્ધાંતનો ખોટો ઉપયોગ થયો હોય, ત્યારે તે કાયદાના પ્રશ્નને જન્મ આપે છે.

(૨) હાઈકોર્ટને સંતોષ થવો જોઈએ કે કેસમાં કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે, અને માત્ર કાયદાનો પ્રશ્ન નહીં. કેસના નિર્ણય પર મહત્વપૂર્ણ અસર ધરાવતો કાયદાનો પ્રશ્ન (એટલે કે, એવો પ્રશ્ન, જેનો જવાબ દાવાના પક્ષકારોના અધિકારોને અસર કરે છે) તે કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન બનશે, જો તે કાયદાની કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈ અથવા બંધનકર્તા પૂર્વચુકાદાઓમાંથી ઉદ્ભવતા સુસ્થાપિત કાનૂની સિદ્ધાંત દ્વારા આવરી લેવાયેલ ન હોય, અને, તેમાં ચર્ચાસ્પદ કાનૂની મુદ્દો સમાવિષ્ટ હોય.

(૩) આનાથી વિપરીત પરિસ્થિતિમાં પણ કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થશે, જ્યાં કાયદાની સ્પષ્ટ જોગવાઈઓ અથવા બંધનકર્તા પૂર્વચુકાદાઓના કારણે કાનૂની સ્થિતિ સ્પષ્ટ હોય, પરંતુ નીચેની અદાલતે આવા કાનૂની સિદ્ધાંતની કાં તો અવગણના કરીને અથવા તેનાથી વિરુદ્ધ વર્તીને આ બાબતનો નિર્ણય કર્યો હોય. બીજા પ્રકારના કેસોમાં, કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન એટલા માટે ઉપસ્થિત થતો નથી કે કાયદો હજુ પણ ચર્ચાસ્પદ છે, પરંતુ એટલા માટે ઉપસ્થિત થાય છે કારણ કે મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન પર આપવામાં આવેલો નિર્ણય, કાયદાની સુસ્થાપિત સ્થિતિનું ઉદ્ધંધન કરે છે.

(૪) સામાન્ય નિયમ એ છે કે, હાઈકોર્ટ નીચેની અદાલતોના સહવર્તી તારણોમાં દખલ કરશે નહીં. પરંતુ તે કોઈ નિરપેક્ષ નિયમ નથી. કેટલાક સુવિદિત અપવાદો એવા છે જ્યાં (૧) નીચેની અદાલતોએ મહત્વપૂર્ણ પુરાવાની અવગણના કરી હોય અથવા પુરાવા વિના કામ કર્યું હોય; (૨) અદાલતોએ કાયદાનો ભૂલભરેલો ઉપયોગ કરીને સાબિત થયેલી હકીકતો પરથી ખોટાં અનુમાનો કાઢ્યાં હોય; અથવા (૩) અદાલતોએ સાબિતીનો બોજ ખોટી રીતે લાદ્યો હોય. કોઈ પુરાવા વિનાનો નિર્ણય એ માત્ર એવા કેસોનો ઉલ્લેખ કરતો નથી જ્યાં પુરાવાનો સંપૂર્ણ અભાવ હોય, પરંતુ એવા કેસનો પણ ઉલ્લેખ કરે છે, જ્યાં સમગ્ર પુરાવાને ધ્યાને લેતાં, તે તારણને સમર્થન આપવા માટે વાજબી રીતે સક્ષમ ન હોય.”

૧૯. બીજી અપીલ દાખલ કરવા માટે હાઈકોર્ટે એ બાબતે સંતુષ્ટ થવું જરૂરી છે

કે કેસમાં કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ છે અને તે રીતે સંતુષ્ટ થયા પછી તે પ્રશ્ન ઘડવાનો રહે છે. સદર સંહિતાની કલમ ૧૦૦ ની જોગવાઈઓ હેઠળ હકૂમતનો ઉપયોગ કરવા માટે કાયદાના મહત્વના પ્રશ્નનું અસ્તિત્વ હોવું અનિવાર્ય શરત છે. સુસંગત પુરાવાની મૂલવણી પર આધારિત હકીકતોના ભૂલભરેલા તારણોના કારણોસર બીજી અપીલ ટકી શકે નહીં. [જુઓ: યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. ઇબ્રાહિમ ઉદ્દીન, (૨૦૧૨) ૮ એસ.સી.સી. ૧૪૮].

૨૦. ગોવિંદરાજા વિ. મરિયમ્મન, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૫ એસ.સી. ૧૦૦૮ માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે કલમ ૧૦૦ હેઠળ બીજી અપીલમાં હાઈકોર્ટ દ્વારા હકૂમત વાપરવાનો વ્યાપ કાયદાના મહત્વના પ્રશ્ન પૂરતો મર્યાદિત છે. કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન બનવા માટે તે વાદવિવાદ યોગ્ય હોવો જોઈએ, દેશના કાયદા અથવા બંધનકર્તા પૂર્વચુકાદા દ્વારા અગાઉથી નક્કી થયેલ ન હોવો જોઈએ અને તેના જવાબની અદાલત સમક્ષના પક્ષકાર પર નોંધપાત્ર અસર થતી હોવી જોઈએ.

તાજેતરમાં, ગુરબચન સિંહ (મૃતક) કાયદેસરના વારસદારો મારફત વિરુદ્ધ ગુરચરન સિંહ (મૃતક) કાયદેસરના વારસદારો મારફત અને અન્ય, ૨૦૨૩ (૨૦) એસ.સી.સી. ૧૦૪ ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે પેરા ૭, ૧૪ અને ૧૫ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:-

“૭. સી.પી.સી. ની કલમ ૧૦૦ હેઠળની અપીલ ખરી ઉતરવાના પરિમાણો સુસ્થાપિત છે. સદર કલમ પોતે જ નિર્દેશ કરે છે કે આવી અપીલ ત્યારે જ

ચલાવવાપાત્ર થશે જ્યારે કેસમાં કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન સમાવિષ્ટ હોય અથવા તો અપીલ હુકમનામું એકતરફી પસાર કરવામાં આવ્યું હોય. બાદની બાબત, દેખીતી રીતે જ હાલનો કેસ નથી. આ અદાલતે, અસંખ્ય નિર્ણયોમાં, કલમ ૧૦૦ ની જરૂરિયાતો સંતોષવા માટે કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન કોને કહી શકાય તેની વિસ્તૃત છલાવટ કરી છે.

૧૪. અહીં ટાંકવામાં આવેલા કાયદાના સિદ્ધાંતો નિઃશંકપણે સુયોગ્ય કાયદો હોઈ શકે છે, પરંતુ, તેમ છતાં, આ અદાલતના સુવિચારિત મત મુજબ, અપીલકર્તા દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા કેસમાં તેઓ લાગુ પડતા નથી. હાઈકોર્ટ દ્વારા યોગ્ય રીતે નોંધવામાં આવેલા બચાવપક્ષના સાક્ષી-૩ ના નિવેદનોનું અવલોકન (જોકે તે આ અદાલત સમક્ષના રેકૉર્ડનો ભાગ બનતા નથી તેમ છતાં અદાલત બચાવપક્ષના સાક્ષી-૪ ની ઉલટતપાસના ભાગો પર પણ આધાર રાખે છે.) દર્શાવે છે કે અપીલકર્તાના પિતાએ ખરેખર તેમના જીવનકાળ દરમિયાન મિલકતના ભાગલા કર્યા હતા. આવી પરિસ્થિતિમાં અવિભાજિત મિલકતમાં પોતાના હિસ્સાનો અમુક ભાગ વેચવાનો પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી. શ્યામ સુંદર (ઉપર મુજબ) પરનો આધાર અપીલકર્તાના કેસને સમર્થન આપતો નથી, કારણ કે કુટુંબની માલિકીની મિલકતમાં ગુરચરન સિંહ નામના કોઈ અજાણ્યા વ્યક્તિને પ્રવેશતો અટકાવવા માટે ફકીર સિંહ પાસેથી જ મરલા જમીન ખરીદવામાં સામાવાળાઓની જગ્યાએ પોતાને મૂકવા સારુ તેમના દ્વારા કોઈ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હોય તેવું રેકૉર્ડ પર દર્શાવતું કશું જ નથી. જો

અપીલકર્તાએ આવો કોઈ પ્રયાસ કર્યો હોત અને તે રેકૉર્ડ પરથી ફલિત થતો હોત, તો એવી દલીલ કરી શકાઈ હોત કે તેમની પાસે સામાવાળાઓને બાકાત રાખવાનો અધિકાર છે.

૧૫. ઉપર અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, અપીલકર્તા દ્વારા લેવામાં આવેલ વાંધાનું બીજું કારણ વાદગ્રસ્ત ચુકાદામાં પુરાવાની પુનઃમૂલવણી કરવામાં આવી હોવાની હકીકત છે. જોકે એ સાચું છે કે સામાન્ય રીતે, બીજી અપીલમાં, અદાલતે નીચલી અદાલત અથવા પ્રથમ એપેલેટ કોર્ટ દ્વારા પ્રસ્થાપિત હકીકતોમાં દખલ કરવી જોઈએ નહીં. તેમ છતાં, એ પણ તેટલું જ સુમાન્ય છે કે આ નિયમ આત્યંતિક નથી અથવા બીજા શબ્દોમા કહીએ તો, તે પથ્થરની લકીર જેવો નિયમ નથી.”

૨૧. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોને હાલની અપીલમાં લાગુ કરતાં, બીજી અપીલમાં કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી; તેથી, બીજી અપીલ પ્રવેશના તબક્કે જ શરૂઆતમાં જ નામંજૂર કરવામાં આવે છે. સિવિલ એપિલકેશન અસ્તિત્વમાં રહેતી નથી અને તે મુજબ તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

(જે. સી. દોશી, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે

મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====